

Veilig terug naar de heimat

De gedisciplineerde aftocht van de Wehrmacht

De gebeurtenissen rond de bevrijding zijn alom bekend, maar bijna niemand weet wat er met de Wehrmacht is gebeurd. Begin mei hebben zich in 'Festung Holland' bijna 120.000 Duitse soldaten verschanst. In Wageningen brengt generaal Blaskowitz hun lot ter sprake. Hij is bang dat de bevolking hen zal lynchen. Mogen zij hun wapens behouden? De Canadese generaal Charles Foulkes reageert gevat: 'I will protect you just as efficiently as I fought you.'¹ Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan, want de situatie is bijzonder gecompliceerd.

Ronald Polak was van 1972 tot 2014 docent geschiedenis aan SG Guido de Brès in Amersfoort.

De bevolking kan de bezetter en diens helpers wel schieten. Bestuurlijk is er een vacuüm. De infrastructuur is kapot. De bevolking gaat feestvieren te midden van bewapende Duitse soldaten en dat terwijl de geallieerden nog in Gelderland zitten. Hoe kan Foulkes de orde herstellen? Op deze vraag geeft de militaire leerschool geen antwoord. Onmiddellijke actie is vereist, al is het maar omdat de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten staan te popelen de gehate vijand in te

rekenen, iets wat Foulkes juist wil voorkomen. Het toneel is al ingewikkeld genoeg met spelers als de geallieerde militaire autoriteiten, de Nederlandse regering en dan ook nog de Duitse soldaten met hun vrienden. De Wehrmacht moet daarom zo snel mogelijk het land uit. De soldaten worden geen *prisoners of war*. Foulkes ziet hen als *surrendered enemy personnel*. Zij moeten zichzelf onder toezicht ontwapenen. Deze aanpak vloeit voort uit een plan van het geallieerd opperbevel onder de codenaam

Operation Eclipse: de aanpak van Duitsland in geval van capitulatie.²

Foulkes maakt in een proclamatie aan de bevolking bekend dat de Wehrmacht zo snel mogelijk zal vertrekken en onder bevel blijft van Blaskowitz.³ Die is verantwoordelijk voor de discipline onder zijn mannen. Blaskowitz behoudt al zijn voedselvoorraden, dieren, en transportmiddelen. Geweld tegen Duitse militairen zal hun vertrek alleen maar vertragen. Foulkes zal er streng tegen optreden.

Stapels in beslag genomen wapens van Wehrmacht-soldaten in Soest, 1945. Foto-graaf onbekend. Bron: Collectie Wigger van der Horst.

Aquarel van de ontwapening van Duitse soldaten in Leusden, door L.F. de Beaufort, particulier bezit.

Concentratiegebieden

De Canadese bevelhebber beschikt voor de ontwapening over slechts twee divisies, een Britse en een Canadese, plus een tankbrigade en ondersteuningstroepen. Het geallieerd opperbevel geeft namelijk prioriteit aan de strijd in Duitsland en de race naar Berlijn. Met 45.000 man staat Foulkes voor een zware klus. Op 7 mei arriveren de Britten in de provincie Utrecht. Een dag later trekken Canadese eenheden naar Noord- en Zuid-Holland. Duitse divisies melden zich bij hun toegewezen concentratiegebieden. In de kustprovincies staan die onder Canadees beheer: Den Helder met Den Oever, IJmuiden met Amsterdam, Den Haag, Hoek van Holland en Ridderkerk. De Britten controleren Leusden, Baarn, Maarssen, Elst (U) en Tiel. Alle concentratiegebieden hebben gemakkelijk te bewaken grenzen, meestal verharde rechte wegen. De Duitsers regelen nagenoeg alles zelf. Commandanten blijven verantwoordelijk voor eten, drinken, onderdak én discipline. Foulkes springt efficiënt om met het gegeven dat tegenover elke drie Duitsers

slechts een Brit of Canadees staat. Geallieerde soldaten controleren en beperken zich tot het geven van opdrachten via Duitse officieren. Verbroeding is verboden.⁴

Lopende band

Op dinsdag 8 mei begint de voorbereiding van de ontwapening. Voor al de tien concentratiegebieden laten de geallieerde brigadecommandanten de Duitse divisiestaven tijdschema's opstellen. De volgende dag marcheren de eerste formaties stipt op tijd naar de aangegeven plaats om daar hun geweer – hét symbool van militaire eigenwaarde – plus al hun andere wapentuig achter te laten. De Canadezen bedenken een mooie term voor deze procedure: 'taking the Jerries through the sausage machine'. Het lijkt wel of de soldaten over een soort lopende band gaan. Geweren belanden op snelgroeïende stapels en idem dito bajonetten, gasmaskers, veldtelefoons etc. Uiteindelijk hebben zij alleen nog maar hun uniform over. Ruwweg een vijfde van de Wehrmacht wordt ontwapend rond Amersfoort. Hooguit

2.000 Britten behandelen in Leusden een infanteriedivisie van 13.000 man. In Baarn betreft het parachutisten, met vergelijkbare aantallen. Dit onbekende en fascinerende verhaal – beschreven in het boek *Afgemarcheerd!* – is illustratief voor de ontwapening elders in West-Nederland.

Schuilhutten

In Leusden marcheren op 9 mei de eerste infanteristen van generaal-majoor G. Lindner langs de dumpplaats. Eigen officieren wijzen hen vervolgens hun plaats in het uitgestrekte bos. Duitse genisten hebben die een dag eerder met prikkeldraad omheind. Lindner heeft een majoor gedetacheerd bij de Britse staf. Deze geeft orders door aan de verschillende regimenten. Laat in de avond zijn al 4.300 manschappen ontwapend. De volgende twee dagen gaat het om vergelijkbare aantallen, zodat vrijdagavond kan worden genoteerd dat in totaal 12.508 mannen zijn afgehandeld. De mannen verblijven twee weken in een bos met weinig beschutting. Er zijn onvoldoende tenten. Een zeil, een overjas ►

¹ Intelligence summaries / Cdn Corps, Gemeentearchief Ede, 1004, inv. nr. 49.

²¹ *Eclipse* was een containerbegrip voor aanpak van Duitsland op militair, economisch en politiek gebied, inclusief de verhouding met de Sovjet-Unie. Het operatieplan is te vinden op internet: *Allied Forces. Supreme Headquarters Operation Eclipse Appreciation and Outline Plan*, 25 April 1945.

³ Stukken HQ / Cdn Corps, Gemeentearchief Ede, 1004, inv. nr. 54.

⁴ Dit artikel is gebaseerd op dossiers van *First Canadian Corps* waarvan kopieën liggen in het Gemeentearchief Ede. Details m.b.t. de ontwapening en afmars van de Wehrmacht worden verantwoord in *Afgemarcheerd!*

Duitse marscolonne op de Afsluitdijk, eind mei 1945. Bron: persoonlijk archief Johan van Doorn.

of een gekantelde kar biedt enige bescherming. Laaghangende dennentakken vormen schuilhutten met daarin houten banken. Er is een veldkeuken. De infanteriedivisie heeft duizenden paarden naar Leusden meegenomen, dus het menu laat zich raden. Een ooggetuige herinnert zich een soort winkelstraatje waar werkelijk van alles te koop was. Alle concentratiegebieden worden bezocht door drie vaste teams van zes tot acht Canadese militairen. Zij zoeken leden van SS, Gestapo, politie en inlichtingendiensten. Lokaal kijken burgerleden uit het verzet mee. Dat is belangrijk omdat de Duitsers gemakkelijk kunnen sjoemelen met namen van gezochte personen. De verzetsmensen kennen de bijbehorende gezichten. Veel gezochte personen worden alsnog ingerekend.

Afmars naar de heimat

Na ongeveer twee weken begint de georganiseerde 400 kilometer lange voettocht richting de heimat. Marscolonnen tot maximaal 10.000 man trekken eerst naar Den Helder. Con-

centratiegebieden dienen als etappeplaatsen. Waar de onderlinge afstand groot is, komen rustgebieden zonder prikkeldraad. Schijnwerpers zetten ze in het volle licht. Duitse officieren voorkomen dat iemand het gebied verlaat. De Duitsers slapen in de open lucht, de escorterende Canadezen meestal in een nabijgelegen school. Zij moeten voorkomen dat de bevolking de Duitsers molesteert. Nederlanders maken schietgebaren en jouwen de dagenlang passerende marscolonnen uit. Bij de Afsluitdijk vindt een laatste grondige controle plaats op wapens, en op gevorderde of gestolen spullen die de soldaten in de concentratiegebieden nog konden verstoppert. Uiteindelijk worden honderden paarden, duizenden fietsen en 16 miljoen gulden in beslag genomen, plus horloges, sieraden, radio's en andere kostbaarheden.

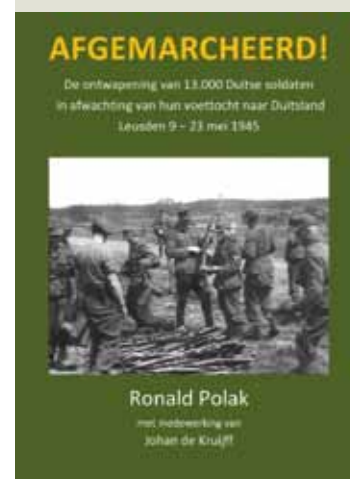
De eerste groep gevangenen verlaat op 25 mei Den Helder te voet richting Oldenburg in Noord-Duitsland. Het is tot begin juni druk eenrichtingverkeer op de Afsluitdijk. Een minderheid reist comfortabeler. Ruim 25.000 mannen bereiken Harlingen per schip. Soldaten die niet meer kunnen lopen en vrouwen varen het hele traject met de Kriegsmarine; het gaat om 20.000 personen. In de Britse bezettingszone zitten alle soldaten nog twee tot drie jaar gevangen. Zij worden opnieuw diepgaand gescreend.

Beeldvorming en werkelijkheid

Waarom bleef de ontwapening en afmars van de Wehrmacht onbekend? Misschien omdat de verdedigers van 'Festung Holland' beter af waren dan de collega's aan het oostfront? Die zaten tot 1955 in krijgsgevangenschap. Of speelt mee dat Foulkes conform *Operation Eclipse* de vijand niet behandelde volgens het geldende oorlogsrecht? Hoewel Foulkes tegenover 120.000 Duitsers

over maar weinig troepen beschikte, kon hij zijn opdracht met succes uitvoeren dankzij de medewerking van de Wehrmacht. Die gedroeg zich anders dan veel Nederlanders dachten niet wreed en willekeurig. Met de aankomst van Britten en Canadezen kwam er een einde aan ernstige incidenten zoals de bekende schietpartij in Amsterdam. Op dat moment begon de ontwapening en afmars als een Duitse operatie onder geallieerde supervisie. Deze werkelijkheid botste met de beeldvorming en daarom bleef het verhaal zolang onbekend. ■

Afgemarcheerd! is verkrijgbaar via boeken.historieleusden.nl voor € 17,95, plus € 4,50 verzendkosten.

Literatuur

Klep, Christ, Schoenmakers, Ben, red., *De bevrijding van Nederland 1944-1945. Oorlog op de flank* ('s-Gravenhage 1995).

Polak, Ronald (m.m.v. Johan de Kruijff), *Afgemarcheerd! De ontwapening van 13.000 Duitse soldaten in afwachting van hun voettocht naar Duitsland, Leusden 9-23 mei 1945* (Leusden 2018).

Stacey, C.P., *The Victory Campaign. The operations in North-West Europe 1944-1945* (Ottawa 1960).

Zuehlke, Mark, *On to Victory* (Vancouver/Toronto 2010).